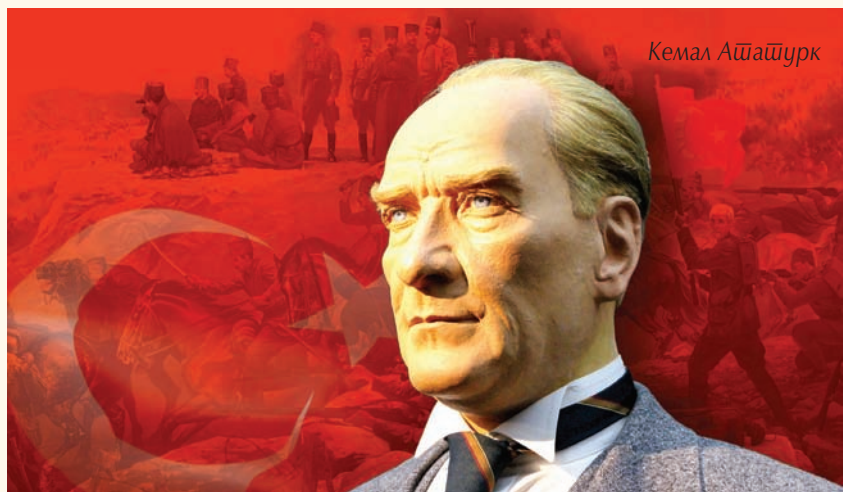

ДАВУТОГЛУОВА СТРАТЕГИЈСКА ДУБИНА

Мада се, макар номинално, кемализам у Турској још држи, све је извесније да би у унутрашњој и спољној политици те државе могао бити замењен неоосманизмом, чије је најцеловитије тумачење понудио управо Ахмет Давутоглу, веома утицајни политичар и професор политичких наука на многим турским универзитетима

Кемал Аџаџтурк

Ограничавајући Турску на њен азијски део, Европа је, бар за неко време, решила Источно питање, надао се врсни познавалац те проблематике из отоманског периода Васиљ Поповић. Прихватајући основна европска начела у односима са другим државама и у погледу сопственог унутрашњег уређења, Турска је обезбедила „мирни опстанак у светској заједници народа. Тешко је да ће се више икад у Турској пробудити освајачки дух према Европи, ношен осећајима верског, азијског империјализма”, писао је Поповић 1928. године. Међутим, мотиви (политички, верски, војни) који су некада детерминисали појам Источног питања, данас су поново оживели пред нашим очима. Развој националне свести у појединим исламским земљама после Другог светског рата, навео је француског историчара Жан Пјер Алема (Jean Pierre Alem) да се 1959. године запита да ли би то на Западу могао бити разлог за обнављање старе идеје „да је Источно питање стварно несазнатљиво”. Друштвени развој Турске и исламског света, некада у окриљу Отманске империје, озбиљно је довео у питање тековине Кемала Ататурка, за које је наука некада веровала да су представљале историјски крај Источног питања. Дана-

шња наука за такве дилеме треба да пронађе ваљане и уверљиве одговоре.

Ако се ослонимо на дефиницију Источног питања која се тиче његовог историјског идентитета, а која се ослања на идеолошко предубеђење о вечитом сукобу исламског света са европском (хришћанском) цивилизацијом, онда би појава и снажење радикалног исламизма (фундаментализма) у исламским земљама, који се као бујица последњих деценија шири Европом, имало за последицу да у најновије време то питање поново постане варијанта идеолошког рата између исламских и хришћанских држава. Међутим, ако имамо у виду дефиницију Источног питања онако како је оно реално егзистирало у прошлости – као „питање прерасподеле утицаја, моћи и територија између консолидоване Западне Европе и Русије, на рачун Османлијског царства у време његовог историјског назадовања од 1683. до 1923. године” – савремена збивања која се тичу разграничења сфера утицаја на Балкану и Блиском истоку између Русије и Запада (којима се придружују и Сједињене Америчке Државе) на једној, и Турске на другој страни, наводе нас на закључак да се такође може говорити о подваријанти тог питања, овога пута у контексту турског геополитичког и економског повратка на Балкан. По Милораду Екмечићу, Источно питање у класичном виду могло би се обновити само

у условима осамостаљења Курда у независну државу. Без тога, оно ће увек живети под стално променљивом маском сукоба Русије и Запада око сфера утицаја на Балкану.

Без обзира на то што је у време другог издања Поповићевог дела (*Источно питање*) 1965. године целокупна историографија у свету била готово једнодушна да је оно историјски окончано, данас је то уверење озбиљно уздрмано. Није немогуће, како је поводом трећег издања Поповићеве књиге још 1996. године написао историчар М. Екмечић, да се Источно питање још једном у историји поново отвори, „иако на тој тачки перо историчара мора да се заустави“. Да ли је искусни историчар наслутио или је то коинциденција, али у исто време Турска је новом спољнополитичком оријентацијом најавила свој „повратак“ на Балкан и тиме, заправо, отворила нову фазу Источног питања на трасном евроазијском простору.

Преплитање интереса

Савремене манифестације Источног питања можемо пратити кроз неколико кључних стратешких праваца у политици његових нових (и старих) протагониста, чију окосницу чине: актуелна турска спољна политика, с једне стране окренута Балкану, у међународним односима препозната као неоосманизам, а на другој, намера данашње Турске да буде највећа и најутицајнија сила у муслиманском свету на просторима где је некада егзистирало Османско царство. Разумљиво је да се на том плану турски интереси преплићу са интересима европских сила на Балкану и Блиском истоку, који су током историје представљали константу Источног питања и који су подједнако и данас присутни. Новина је да се, у односу на претходне векове, европским силама сада придружују и Сједињене Америчке Државе, што савременим манифестацијама Источног питања даје знатно нову димензију и крајње неизвесну перспективу.

Поновна појава Источног питања, написао је недавно бивши немачки шеф дипломатије Јошка Фишер, у ауторском

тексту за лист „Зидојче цајтунг“, има потенцијал да постане нека врста супер-Балкана, са огромним безбедносним ризиком по Европу. Европско-турски односи деценијама су били дубоко противречни, али упркос свему, Европи је, сматра Фишер, потребна Турска, а Турској Европа: „Чак и да између Европе и Турске нема партнерства, Европа не би могла да се ослободи последица геополитичког суседства с Турском“, додаје он. „Историја нас учи колико је Источно питање почетком 20. века било опасно. Почетком 21. века то питање се у благо измењеном облику вратило и није ништа мање опасно“, мада, тврди Фишер, опасност од рата у Европи не постоји.

Упркос томе, појава и снажење радикалног исламизма (фундаментализма) у исламским земљама, па и самој Турској, који се као бујица последњих деценија са Блиског истока прелива у Европу, у најновије време прети да додатно радикализује и дестабилизује односе између исламских и хришћанских држава, пре свега, оних на Блиском истоку и у Европи. Формирање тзв. Исламске државе и грађански рат који букти на Блиском истоку, у чијем је епицентру Сирија, а

ЗАПАЉИВЕ ИЗЈАВЕ

Током посете Призрену, октобра 2013. године, садашњи председник Турске Реџеп Тајип Ердоган изјавио је да је „Косово Турска, а Турска Косово“, да Косово и турски народ имају исту историју и цивилизацију, те да „језици, религија, лица могу бити другачији“, али да „смо сви деца исте земље“. Маја ове године Давутоглу је, обраћању на церемонији отварања обновљене Ферхат-пашине џамије, изјавио да говори у име 78 милиона Турака, искрених пријатеља Бошњака у БиХ и поручио да су Турци „били овде, да су сада овде и да ће ту бити заувек“.

Те и сличне изјаве турских државника више су него јасне манифестације актуелне турске политике.

Историчар проф. др Милорад Екмечић

с њим, ескалација тероризма у Европи и миграциона криза неслућених размера, која нас асоцира на велику сеобу народа с почетка средњег века и рушење Римског царства, доводи не само Европу, већ и читаво човечанство пред једну од великих историјских прекретница у којој ће се решавати будућност европске цивилизације.

Нова-стара стратегија Турске

Наш истакнути оријенталиста и дипломата (некадашњи амбасадор у Анкари) Дарко Танасковић у својим књигама, интервјуима и јавним предавањима први је препознао и научно елаборирао савремену стратегију Турске према западном Балкану, коју је дефинисао као политику неоосманизма. Према Танасковићу, у питању је нова спољнополитичка стратегија савремене Турске која на простору западног Балкана види своју традиционалну интересну сферу и легитимно подручје новог политичког утицаја. Програмску платформу најновије турске политике на западном Балкану, сублимиране у појму неоосманизам, поставио је Ахмет Давутоглу (министар, а потом и премијер у турској влади) у књизи *Сјрајтешка дубина: међународни положај Турске*

Орјенталиста и
дипломата
проф. др Дарко
Танасковић

prof. dr Darko

(из 2001), која ће протеклих година у време посета турских званичника (председника Абдулаха Гула, премијера Реџепа Тајипа Ердогана и, најчешће, самог Ахмета Давутоглуа) добити и своју практичну потврду у овом региону.

У својој књизи *Неоосманизам. Повраћањак Турске на Балкан* (2011), професор Танасковић открива да турска савремена дипломатија на Балкану има више лица – кемалистичко, исламистичко, пантурско – и да се иза њих увек скрива неоосманизам, оличен у империјалној носталгији, у комбинацији с крајњим прагматизмом. На питање шта је „неоосманизам“, да ли је то цивилизацијска парадигма или неоимперијализам са Босфора, Танасковић је у поменутој књизи написао: „Пре свега, неоосманизам је више од идеологије. Он је филозофија историје, цивилизацијска парадигма и поглед на свет својствен већини припадника савремене турске нације, а особито њеној интелектуалној елити“. У основи му је „рационализација непревадане империјалне носталгије једне велике историјске нације незадовољне својим положајем и улогом у свету“, па је као такав постао „дубинска константа турске спољне политике“.

О „неоимперијалним сновима на Босфору“ у западним медијима почело се, тврди Танасковић, отворање и масовније говорити поводом „цурења“ америчких депеша из Анкаре, у Викиликсовој режији. У њима се на врло сличан начин коментарисало о појави неоосманизма у турској унутрашњој и спољној политици као новом феномену. У време великих унутрашњих превирања претходних година, Турска је тражила решење кроз „нездраве представе“ о својој будућој мисији у Европској унији, империјалној визији на Балкану, Блиском истоку и Кавказу, што се могло закључити на основу поменутих америчких дипломатских извештаја из Анкаре. О том феномену пише и Танасковић у поменутој књизи, а немачки „Шпигл“ („Der Spiegel“), који се бавио Танасковићевом студијом из 2011. године, посебно апострофира Давутоглуове „сарајевске тезе“, у којима се наглашава да је Балкану, Кавказу и Блиском истоку под османском контролом било много боље и да Турска намерава да се врати на Балкан. (Давутоглу је у Сарајеву поручио: „То је био отомански Балкан. Ми ћемо обновити такав Балкан.“)

У својој књизи Танасковић цитира речи турског министра иностраних послова који је у Сарајеву, приликом отварања Конференције о отоманском наслеђу и муслиманским заједницама Балкана у октобру 2009. године, између осталог, рекао: „У време Османске државе балкански регион је био центар светске политике у 16. веку. То је златно доба Балкана. (...) Османска историја је историја балканског региона, историја посебног значаја балканског региона у светској историји. (...) То је био османски Балкан. Ми ћемо обновити такав Балкан. Људи то зову неоосманским. Зато ја не упућујем на османску државу као на спољнополитичко питање. Оно што ја наглашавам (у наслову сарајевске Конференције) јесте османско наслеђе. Османски векови Балкана су успешна прича. Сада је треба обновити. (...) Имамо више Бошњака који живе у Турској него у Босни! Више Албанаца који живе у Турској него у Албанији! Више Чечена који живе у Турској него у Чеченији! Више Абхаза у Турској него у Абхазији! Зашто је то тако – због исламског наслеђа. За све различите народе на Балкану, Средњем истоку и Кавказу, Турска је сигурно уточиште, њихова домовина! Ви сте добродошли! Анадолија припада вама, наша браћо и сестре! И ми смо сигурни да је Сарајево наше! (...) Ми ћемо реинтегрисати балкански простор, ми ћемо реинтегрисати Блиски исток, ми ћемо реинтегрисати Кавказ на оним принципима регионалног и светског мира, не само за све нас, него за цело човечанство. (...) Због ових историјских веза спољна политика Турске настоји да успостави ред у свим овим околним регионима, на Балкану, Кавказу, Блиском истоку, јер, ако нема реда, ми ћемо платити цех. За дипломате из другог дела света босанско питање је техничко питање. За нас је то питање живота и смрти. То је тако важно. За нас је територијални интегритет Босне и Херцеговине једнако важан као и територијални интегритет Турске. За Турску је безбедност Сарајева једнако важна као безбедност и просперитет Истамбула...“, рекао је Давутоглу на отварању Конференције о отоманском наслеђу и муслиманским заједницама Балкана, у октобру 2009. године.

Не занимају их Срби

Уочљиво је да је политика турских званичника на Балкану окренута углавном муслиманском становништву у Албанији, на Косову и Метохији, у Македонији, Санџаку и у Босни и Херцеговини. Њих, наравно, не занимају национални интереси осталих народа на Балкану, пре свега српског, чије је историјско и државотворно право старије у односу на исламизирани хришћане који себе називају Бошњацима, па и Албанце у Македонији и на Космету. Турци се понашају као да историја Балкана почиње од 14. века, када су се њихови преци појавили на овом полуострву.

Евидентно је да Турска објективно располаже таквом снагом и значајем, поготово у регионалним размерама, да се без њеног учешћа и конструктивне сарадње не могу остварити трајна стабилност и развој Балкана. Привредни партнери Турске на Балкану морали би, ипак, озбиљно узимати у обзир и неоосманистичку природу турских мотива, циљева и наглашеног занимања за овај регион, па, у складу

ТУРСКА ЈЕ ПАЛА НА БАЛКАНУ

У књизи *Сџраиџегијске дубине* Ахмет Давутоглу поручује: „Не би се смело заборавити да је судбина Османске државе запечаћена на Балкану. Турска која не би била у стању да на Балкану створи заграничне зоне утицаја, не би могла утицати ни на шире међународне односе, а ни на регионалне балансе”.

Вратићемо се на Танасковићев коментар, с обзиром на то да је он најбољи познавалац савремене турске политике: „Турска је одлучна да се на Балкану, после једног века, опет промени печат. Припрема се модерно дизајнирани, допадљиви ‘мухур’ (печат). Особито се бојим да се многим у БиХ није већ турски ‘мухур’ учинио важнијим од ‘мухура’ хаџија из Брисела. Ако је тако, БиХ би могла у негативној синергији њезиних поглавица, захваљујући прастарим илузијама о моћним заштитницима у неким далеким центрима, остати једином земљом западног Балкана изван ЕУ, баш у друштву с евроазијском Турском и њезиним неоимперијалним балканским сновима”.

с тим, упозорава Танасковић, уз сав респект Турске, „Босна и Херцеговина би се морала добро пазити да се у њој не помешају европски и (евро)азијски политички хоризонти...”. Није спорно да је Турска и за Европску унију, НАТО, Руску Федерацију, као и за цео свет, геостратешки изузетно важна земља, каква ће остати и убудуће, било јој допуштено да буде чланица ЕУ или не. Међутим, не сме се заборавити да она управо неоосманитичком спољном политиком гради алтернативу свом чланству у Европској унији. Отуда су од Давутоглуових „тлапњи” опасније оне илузије о Турској које се подгревају и у одређеним бошњачким политичким круговима, који у Турској виде алтернативу Европској унији.

Ма колико се појам неоосманизам „одомаћио” у политиколошкој и осталој литератури, при чему се под њим најчешће подразумева турска спољна политика, ипак не постоји његова једнозначна и прецизна дефиниција, упозорава Танасковић. По њему је „неоосманитичка спољна политика можда само највидљивији хоризонт реализовања комплексне матрице која је истовремено духовна, идеолошка, културна, привредна и политичка”. У крајњем случају, неоосманизам је „стање духа, сидриште особеног менталитета, самосвојан систем вредности и с њим усклађен поглед на себе и на свет”. Као такав је и „упориште идентитета, ослонац амбиција и расадник илузија, лука освајачког испољавања и прибежиште разочараног самозаваравања”. Ипак, закључујући своје размишљање о дефиницији неоосманизма, Танасковић додаје да је неоосманизам, у контексту турске спољне политике, „њена дубинска и све израженија константа”.

Исламистичка ревизија кемализма

Критичким указивањем на дугогодишњи мимикричан, у основи неискрен однос турских политичких елита према кемалистичком наслеђу и европским вредностима, илустрован и епизодом покушаја избегавања традиционалног про-

токола током посете Алије Изетбеговића Ататурковом гробу 1991. године, Танасковић упозорава на све присутнију неоосманитичку ревизију кемализма и реисламизацију данашњег турског друштва. О томе нема дилеме ни у Европској унији, која очито не жели Турску у свом друштву, али је због многих разлога принуђена да балансира у односима са њом. Једна од карактеристичних одлика неоосманизма и његових носилаца у Турској, као и целокупне турске унутрашње и нарочито спољне политике, тврди Танасковић, свакако је „изражени прагматизам и макијавелистичка вештина у комбиновању свих расположивих, неретко и логички противуречних идеолошких, политичких и пропагандних адута ради остваривања дугорочно пројектованог циља”. А коначни циљ, сматра наш угледни исламолог, могла би бити реисламизација земље у не тако далекој будућности.

„Ако је исламизам идеологија неодојива од неоосманизма”, при чему је неоосманизам „идеолошки амалгам исламизма, туркизма и османског империјализма”, Танасковић упозорава да му је „кемализам свакако главни противник и мета његовог друштвеног и политичког деловања”. У основи, кемализам се темељи на бескомпромисном

Турски професор
Ахмет Давутоглу

секуларизму (лаицизму) и асимилацијском турском национализму, сажетом у схватању да сви држављани Турске, без обзира на етничко порекло, припадају „турском политичком народу”, односно турској нацији. Ипак, кемализам, како се назива политичко и демократско наслеђе великог турског реформатора Кемала Ататурка, који је почетком 20. века заосталу турску царевину превео у модерну републику, одржао се до данас у Турској, макар номинално, иако је све извесније да би могао дефинитивно бити замењен неоосманизмом и у унутрашњој и спољној политици турске државе. Најцеловитије тумачење актуелног неоосманизма понудио је управо Ахмет Давутоглу, професор политичких наука на многим турским универзитетима, чија је књига *Сџраиџегијска дубина: међународни положај Турске* доживела чак 43 издања, и нема никакве дилеме да Давутоглуова синтагма *сџраиџегијска дубина* има и историјску и актуелну политичку и географску димензију. ■

(Насџавак у следећем броју)